

معرفی و جایگاه سیستماتیک پنیرک

Malva sylvestris L. Sp. Pl.: 689 (1753).

Family: Malvaceae

دارای دو زیرگونه:

1. *Malva sylvestris* var. *oxyloba* Post

2. *M. sylvestris* var. *sylvestris*

Syn.: *Althaea godronii* Alef., Oesterr. Bot. Z. 12: 261 (1862), *A. mauritiana* Alef., Oesterr. Bot. Z. 12: 260 (1862), *A. vulgaris* (Gray) Alef., Oesterr. Bot. Z. 12: 260 (1862), *Malva acutiloba* Sennen, Bol. Soc. Ibér. Ci. Nat. 25: 221 (1926 publ. 1927), nom. illeg., *M. acutiloba* K. Koch, Linnaea 19: 58 (1846), *M. albiflora* C. Presl, J. S. Presl & C. B. Presl, Delic. Prag.: 29 (1822), *M. altissima* Sennen, Bol. Soc. Ibér. Ci. Nat. 25: 220 (1926 publ. 1927), *M. ambigua* Guss., Fl. Sicul. Prodr. 2: 331 (1828), *M. aragonensis* Sennen, Diagn. Nouv.: 29 (1936), *M. ciliata* Wall., Numer. List: no. 1878 (1829), not validly publ., *M. elata* Pomel, Nouv. Mat. Fl. Atl. 2: 345 (1875), nom. illeg., *M. elata* Salisb., Prodr. Stirp. Chap. Allerton: 381 (1796), *M. equina* Wallr., Erst. Beitr. Fl. Hercyn. 2: 241 (1840), *M. erevaniana* Takht., Index Seminum (BGAAS, Erevanensis) 1940: 39 (1940), *M. glabra* Desr., J. B. A. M. de Lamarck, Encycl. 3: 752 (1792), *M. grossheimii* Iljin, Bot. Zhurn. S. S. S. R. 34: 280 (1949), *M. gymnocarpa* Pomel, Nouv. Mat. Fl. Atl. 2: 345 (1875), *M. hirsuta* Viv., Fl. Cors. Prodr. 12 (1824), nom. illeg., *M. longilobata* Sennen, Bol. Soc. Ibér. Ci. Nat. 26: 76 (1927), *M. lucida* Lindl., Edwards's Bot. Reg. 25(Misc.): 82 (1839), *M. major* Garsault, Fig. Pl. Méd. t. 357 (1764), opus utique rej., *M. martrinii* Rouy, G. Rouy & J. Foucaud, Fl. France 4: 35 (1897), *M. mauritanica* Spreng., Syst. Veg. ed. 16, 3: 90 (1826), nom. superfl., *M. mauritiana* L., Sp. Pl.: 689 (1753), *M. obtusa* Moench, Methodus: 610 (1794), *M. orientalis* Mill., Gard. Dict. ed. 8: no. 3 (1768), *M. plebeia* Steven, Bull. Soc. Imp. Naturalistes Moscou 29(I): 325 (1856), *M. polymorpha* Guss., Fl. Sicul. Syn. 2: 226 (1844), *M. pumila* Retz., Observ. Bot. 3: 37 (1783), *M. racemosa* C. Presl, J. S. Presl & C. B. Presl, Delic. Prag.: 29 (1822), *M. recta* Opiz, Böhm. Phan. Crypt. Gew.: 83 (1823), *M. rotundifolia* Cav., Diss. 2: 79 (1786), nom. illeg., *M. ruderalis* Salisb., Prodr. Stirp. Chap. Allerton: 381 (1796), *M. sylvestris* f. *albiflora* Matvejeva, Prilozi Oddel. Biol. Med. Nauki Makedonska Akad. Nauk. Umet. 7: 28 (1986), without type, *M. sylvestris* var. *mauritiana* (L.) Boiss., Fl. Orient. 1: 819 (1867), *M. sylvestris* f. *vestita* Pamp., Boll. Mus. Republ. San Marino 4: 116 (1920), *M. tetuanensis* Pau, Mem. Real Soc. Esp. Hist. Nat. 12: 297 (1924), *M. tomentella* C. Presl, Fl. Sicul.: 174 (1826), *M. vivianiana* Rouy, J. Bot. (Morot) 11: 82 (1897), *M. vulgaris* Gray, Nat. Arr. Brit. Pl. 2: 638 (1821 publ. 1822).

نام فارسی: پنیرک، اوت پر، فوچاکو، کوکر، پچکو، خرو، نان کلاغ،

نام عربی: خبازی، الدهما

نام انگلیسی: Common mallow, Marsh mallow

نام آلمانی: Rossmalve, Wild Malve

نام فرانسوی: Grande, Mauve, Mauve sauvage, Meule

ریخت شناختی گونه پنیرک

گیاهی است علفی، دو ساله یا چند ساله، افراشته یا خمیده به طرف بالا و یا خمیده افتان، به صورت منفرد یا چندتایی، بدون کرک یا دارای کرک‌های ساده یا ۲-۳ شاخه‌ای، بسته به نوع خاک، تا ارتفاع ۱۲۰ سانتی‌متر رشد می‌کنند. برگ‌ها سبز تیره؛ دم‌برگ آن ۱/۵ تا چند برابر طول پهنک برگ، پهنک کمابیش مدور، قلبی‌شکل تا کلیوی، بعضی اوقات با قاعده پخ، بسیار متغیر در اندازه، دارای (۷-۵) (-۳) لوب نوک کند یا نوک تیز نیم‌دایره تا مستطیلی، با حاشیه دندانه‌ای یا اره‌ای یا دندانه‌های هلالی، خیلی، کم کرک یا به‌طور پراکنده با کرک‌های ساده یا ۲-۳ شاخه‌ای یا ستاره‌ای. گل‌ها ۲-۴ تایی، محوری، به رنگ صورتی تا ارغوانی، نمونه خشک شده به رنگ آبی متمایل به بنفش؛ برگه‌های گریبان ۳ تایی، مستطیلی-خطی، با لبه‌های مزه‌دار؛ کاسه با لوب‌های سه‌گوشه، پوشیده از کرک‌های ستاره‌ای پراکنده؛ گلبرگ‌ها به طول ۳۰-۱۲ میلی‌متر، (۵-۴) -۳ تایی، واجد ناخنک ریش‌دار؛ میله پرچم‌ها متصل به هم و تشکیل دهنده ستونک، ستونک کرک‌دار. میوه واجد ۱۴-۹ برچه؛ برچه‌ها بدون کرک یا کرک‌دار، در سطح پشتی تخت و دارای چین و چروک و حفره‌های شبکه‌مانند، با حاشیه تیز ولی فاقد بال. دانه پوشیده از حفره‌های سفیدرنگ یا متمایل به قهوه‌ای.

پراکنش جغرافیایی گونه پنیرک

این گیاه بومی بخش‌های وسیعی از اروپا، آسیا و آفریقا مثل: اتریش، اسپانیا، آلبانی، آلمان، ایتالیا، بلاروس، بلژیک، بلغارستان، پرتغال، چکسلواکی، دانمارک، رمانی، سوئد، سوئیس، فرانسه، فنلاند، قبرس، لهستان، مجارستان، نروژ، هلند، یوکوسلاوی، یونان، ازبکستان، افغانستان، اوکراین، ایران، تاجیکستان، ترکمنستان، تونس، روسیه، سوریه، ترکیه، عراق، فلسطین، قرقیزستان، قزاقستان، قفقاز، ماوراء قفقاز، لبنان، مصر، الجزایر، و مراکش است و سپس به سایر نقاط دنیا مثل آلاباما، آنگولا، بنگلادش، کلمبیا، اکوادور، اریتره، بریتانیا، گواتمالا، هندوراس، ایرلند، ژاپن، کره، نیوزیلند، پاکستان، ونزوئلا، زیمبابوه، ویتنام آرژانتین، ایالات متحده آمریکا، برزیل، شیلی، کانادا، مکزیک، و پرو انتشار یافته است.

البته دامنه پراکنش این گیاه بسیار وسیع است و امروزه در بسیاری از مناطق دنیا منجمله ایران به‌شکل زینتی و دارویی و یا علف هرز می‌روید.

در ایران **مازندران**؛ کلاردشت. **آذربایجان غربی**؛ ارومیه. **کرمانشاه**؛ اسلام‌آباد غرب، کرمانشاه، سرپل ذهاب، قصرشیرین، پاوه، روانسر، سنقر، جوانرود. **تهران**؛ تهران، کرج. **همدان**؛ همدان. **لرستان**؛ بروجرد. **اصفهان**؛ اصفهان، قمصر، میمه، شهرضا.

مرکزی؛ اراک، تفرش. فارس؛ شیراز، آباده. کرمان؛ کرمان، بم. یزد؛ یزد، تفت. قزوین؛ قزوین. سمنان؛ سمنان، دامغان. خراسان؛ مشهد، تربت حیدریه، بیرجند. سیستان و بلوچستان؛ زاهدان یافت می‌شود.

زمان جمع‌آوری

بهترین زمان جمع‌آوری گل‌های این گیاه در تابستان و در آغاز زمان شکفتن گل‌هاست، در حالی که برگ‌های گیاه را بایستی در فصل بهار جمع‌آوری نمود.

مواد متشکله گل و برگ

پودر گل‌های پنیرک به رنگ بنفش - آبی با مزه گس، شامل قسمتی از بافت‌های کاسبرگ همراه کریستال‌های ستاره‌ای شکل با تراکم زیاد، تارهای شلاقی شکل مربوط به بخش خارجی کاسبرگ، تار پوششی پشمی مربوط به بخش خارجی کاسبرگ‌ها، دانه‌های گرده بزرگ و زردرنگ؛ بخشی از بافت گلبرگ‌ها که به رنگ آبی است؛ بخشی از اندوتسیوم و کرک‌های ترشی چندسلولی مربوط به گلبرگ‌ها است.

مهمترین ماده موثره گل‌های پنیرک را موسیلاژ تشکیل می‌دهد که در اثر هیدرولیز آن گالاکتوز، آرابینوز، گلوکز، رامنوز و گالاکتورونیک اسید حاصل می‌شود. گل‌ها همچنین حاوی آنتوسیانین‌هایی مثل مالویدین ۳-گلوکوزید [I]، مالوین [II] و دلفینیدین [III] می‌باشد. در گل پنیرک مقدار قابل توجهی (بیش از ۱۰٪) موسیلاژ و مقادیر جزئی تانن نیز یافت می‌شود.

مصارف و کاربردها

گیاه پنیرک از ۸ قرن قبل از میلاد مسیح مصرف می‌شده است. در فسیل‌های یافت شده در کشور سوریه (مربوط به سه‌هزار سال پیش) باقی‌مانده‌های دانه آن در بقایای دندان انسان‌ها وجود داشته است. طبیعت پنیرک در اول سرد و تر است.

ملین طبع، مدر بول، منضج، رادع، مفتح سده و زیادکننده شیر است. تخم آن نیز مورد استفاده قرار می‌گیرد و دارای لعاب بسیار، مزلق، مغزی و ملینی است و برای رفع سرفه گرم و خشک، زخم‌های کلیه و مثانه، زخم‌های گوارشی، گرفتگی صدا و تقویت معده مناسب است.

از گل‌های این گیاه به‌صورت خوراکی برای درمان ترشحات برونشی، التهاب معده-روده‌ای، یبوست مزمن، التهاب دهان، گلوستیت (التهاب زبان)، فارنژیت، آسم و زکام، ناراحتی‌های مثانه و به‌صورت موضعی نیز برای درمان زخم‌ها، التهابات پوستی، دمل، آبسه، تومور، التهاب مهبل، آفت و گزیدگی‌های حشرات استفاده می‌شود. همچنین گل و برگ گیاه مزبور جهت مصارف موضعی، به‌صورت ضماد و یا افزودنی به آب حمام برای درمان زخم‌ها مصرف می‌شود. به‌رحال بر اساس کارآزمایی‌های بالینی، اثربخشی فراورده‌های دارویی حاصل از گل و برگ پنیرک در سرفه، برونشیت و التهاب دهان و گلو کاملاً تأیید شده

است. علاوه بر این طی کارآزمایی بالینی که اخیراً روی فراورده موضعی حاصل از عصاره اندام هوایی پنیرک در درمان آگزمای دست انجام شده، ایمنی و اثربخشی آن در مقایسه با کورتیکوستروئیدها و آنتی‌هیستامین‌های رایج قابل مقایسه و حتی به‌عنوان درمان جایگزین مطرح شده است.

در درمان گاستروآنتریت، علائم سرماخوردگی، التهاب دهان و گلو و سرفه مورد استفاده قرار می‌گیرد.

در طب گذشته از پنیرک به‌صورت خوراکی به‌عنوان نرم‌کننده در درمان سرفه، مدر و به‌صورت موضعی به‌عنوان شست‌وشو دهنده در درمان زخم‌ها استفاده می‌شده است.

با توجه به این که میزان موسیلاژ در دوز مصرفی بسیار پایین و غلظت آنتوسیانین به اندازه کافی می‌باشد. لذا اثرات درمانی به آنتوسیانین‌ها نسبت داده می‌شود. ولی وجود موسیلاژ در گل پنیرک سبب بروز اثرات ضد التهابی، محافظت‌کنندگی و بهبود زخم‌ها، نرم‌کننده و پوشش‌دهنده می‌شود.

اگرچه گفته می‌شود ارزش دارویی پنیرک کمتر از ختمی (*Althea officinalis*) است اما اثر آرام‌بخشی و نرم‌کنندگی این گیاه و گونه‌های دیگر این جنس در ایران مثل *Malva parviflora*, *M. meglecta*, *M. rotundifolia* بسیار چشمگیر است. همچنین ترکیب این گیاه با برخی گیاهان دارویی دیگر می‌تواند به نقش و اثرات دارویی آن کمک بیشتری کند.

اشکال دارویی

برگ‌ها، گل‌ها و میوه سبز و نارس این گیاه بخش‌های دارویی آن هستند که به‌شکل دم‌کرده یا ضماد استفاده می‌شوند.

شرکت دارویی باریج اسانس با استفاده از گیاه ختمی که خواص مشابه پنیرک دارد شربت برنکو و شرکت زردبند نیز شربت آن را برای درمان سرفه روانه بازار کرده‌اند.

شرکت کانادایی فیتوویه (*Phytovie*) با استفاده از عصاره آن به‌عنوان داروی ضد یبوست، ملین و جهت تسکین مجاری ادراری داروی *Malva extract* را تولید کرده است.

شرکت ایتالیایی دکتر جورجینی از عصاره مایع غیرالکی گل و برگ این گیاه به همراه ختمی به‌عنوان نرم‌کننده و تسکین‌دهنده مخاط گوارشی استفاده کرده است.

تصاویر گیاه

Jenny Saito January 10, 2022 .Christchurch including Banks Peninsula, NZ-CA,
NZ

Terreirod, March 2022, Parque Agustín Rodríguez Sahagún, Madrid

The New York Botanical Garden Steere Herbarium.

The New York Botanical Garden Steere Herbarium.

The New York Botanical Garden Steere Herbarium.

منابع فارسی

۱. ابن النفیس قرشی علی بن ابی الحزم. الشامل فی صناعة الطبیه. تهران، مؤسسه مطالعات تاریخ پزشکی، طب اسلامی و مکمل، ج ۱، ۶۰۱-۲.
۲. امامی احمد، اردکانی محمدرضا و مهرگان ایرج. ۱۳۸۳. فرهنگ مصور گیاهان دارویی. تهران، انتشارات مرکز تحقیقات طب سنتی و مفردات پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی، ۱۸۹.
۳. امامی، احمد و همکاران، کتاب مرجع گیاهان دارویی. ۱۳۸۹. چاپ اول، مؤسسه مطالعات تاریخ پزشکی، طب اسلامی و مکمل، دانشگاه علوم پزشکی ایران، جلد اول، ص ۸۵۴-۶.
۴. امن زاده یعقوب. ۱۳۸۱. فارماکوپه گیاهی ایران، جلد ۱. تهران، انتشارات وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی؛ معاونت غذا و دارو.
۵. امین غلامرضا. ۱۳۷۰. گیاهان دارویی سنتی ایران. تهران، انتشارات معاونت پژوهشی وزارت بهداشت درمان و آموزش پزشکی
۶. امین غلامرضا، حاج آخوندی عباس، ذوالفقاری بهزاد، رحیمی روجا، سلطانی ابوالقاسم، شمس اردکانی محمدرضا، شیرزاد میثم، صادق پور امید، طالب امیرمهدی و مینایی باقر. ۱۳۹۴. پنیرک (خبازی). مجله طب سنتی اسلام و ایران، سال ششم، شماره ۲، صفحه ۱۲۹ - ۱۲۵.
۷. پاکروان منیژه. ۱۳۸۷. فلور ایران؛ تیره پنیرک. مؤسسه تحقیقات جنگلها و مراتع، تهران، شماره ۵۸، ۴۳-۲۶.
۸. تنکابنی مازندرانی محمد مؤمن. ۱۳۸۹. تحفه المؤمنین. تهران، نشر شهر، صفحه ۱۷۰.
۹. زاهدی اسماعیل. ۱۳۷۳. واژه نامه گیاهی. تهران، انتشارات دانشگاه.
۱۰. مظفریان ولی الله. ۱۳۹۱. شناخت گیاهان دارویی و معطر ایران. تهران، فرهنگ معاصر، صفحه ۶۷۸-۶۷۷.
۱۱. شرکت باریج اسانس، وبسایت <https://barijessence.com>
۱۲. شرکت دکتر جورجینی، وبسایت <https://www.drgiorgini.it/catalogsearch/result/?q=malva>
۱۳. شرکت زردبند، وبسایت <https://zardband.com/>
۱۴. شرکت فیتوره، وبسایت <https://phytovie.ca/en>

منابع خارجی

15. Barikbin B., Maarefat A., Rahgoshai R., Moravvej H., Mohtasham N., Yousefi M. Ameri M. *Malva sylvestris* in the treatment of hand eczema. 2010, Iranian J. Dermatolog, 13(4): 131-4.
16. Bedevian A. K. Polyglottic Dictionary of Plant Names. 1994. Cairo: Medbouly Library, 281.
17. Chevallier A. Encyclopedia of Medicinal Plants. 1996. London: Dorling Kindersley, 230.
18. Deutschmann F., Hohmann B., Sprecher E., *et al.* Pharmazeutische Biologie. 1984. Stuttgart Gustav Fischer Verlag, 273.
19. Güder A, Korkmaz H. Evaluation of in-vitro Antioxidant Properties of Hydroalcoholic Solution Extracts *Urtica dioica* L., *Malva neglecta* Wallr. And Their Mixture. 2012. Iran J. Pharm. Res.11 (3):913-23.
20. Gürbüz I., Ozkan A. M., Yesilada E., Kutsal O. 2005. Anti-ulcerogenic activity of some plants used in folk medicine of Pinarbasi (Kayseri, Turkey). J. Ethnopharmacol. 101(1-3):313-8.
21. Rechinger K. H. Flora Iranica; Malvaceae. 1976. Graz. Akademische Druck-u., Verlagsanstalt, Vol. 120: 1-19.
22. Schuiz V, Hansel R, Tyler V. E. Rational Phytotherapy. 1998. Berlin: Springer Verlag, 151.
23. Wichtl M. Herbal Drugs and Phytopharmaceuticals. 1994. Translated by Bisset N. G. Boca Raton: CRC Press, 313-4.